

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\R\Remarque Erich Mario\Remarque, Erich Maria
- Nepritel.pdb

PDB Name: Remarque-Nepřítel
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 31.5.2006
Modification Date: 31.5.2006
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

ERICH MARIA REMARQUE - NEPŘÍTEL

NEPŘÍTEL
MLČENÍ U VERDUNU
KARLBROEGER VEFLEURÁCH
JOSEFOVA ŽENA
PŘÍBĚH ANETINY LÁSKY
PODIVNÝ OSUD JOHANNA BARTOKA

NEPŘÍTEL

Když jsem se zeptal poručíka Ludvíka Breyera, kamaráda ze školy, jaký válečný zážitek mu nejživěji utkvěl v paměti, čekal jsem, že uslyším o Verdunu, o Sommě nebo o Flandrech, neboť byl na všech třech frontách v těch nejhorších měsících. Ale on mi místo toho začal vyprávět:

Ne nejživější, ale můj nejtrvalejší dojem začal v jedné malé francouzské vesnici, kde jsme měli klidné ležení daleko za frontovými liniemi. Předtím jsme byli v úseku pod zvlášť silnou dělostřeleckou palbou a teď nás stáhli víc dozadu, než bylo jindy obvyklé, protože jsme utrpěli těžké ztráty a museli zase nasbírat síly.

Byl nádherný srpnový týden, překrásné, milostivé léto a stoupalo nám do hlavy stejně jako těžké zlaté víno, které jsme kdysi našli v jednom sklepe v Champagni. Byli jsme odšívěni, někteří z nás dokonce získali čisté prádlo, druzí si vyvařovali košile nad malými ohýnkami. Všude vládla atmosféra čistoty, jejíž kouzlo pochopí jen voják pod škrálopem špíny, vlídná jako sobotní večer za oněch vzdálených mírových dnů, kdy jsme se jako děti koupali ve velké vaně a maminka vytáhla ze skříně čisté prádlo vonící škrobem, nedělní a koláči.

Viš, že to není žádná pohádka, když říkám, že pocit srpnového odpoledne chýlícího se ke svému sklonku mi sladce a silně prolul celým tělem. Na vojně má člověk k přírodě úplně jiný vztah než ostatní lidé. Všech tisícero zákazů, zábrany a nátlaky odpadnou před tvrdou, strašnou existencí se smrtí v patách; v minutách a hodinách přerušení bojů, ve dnech klidu, se myšlenka na život, pouhá skutečnost, že ještě jsi, že jsi přežil, vystupňuje v čirou radost, že můžeš vidět, dýchat a volně se pohybovat.

Pole ve večerním slunci, modré stíny lesa, šumění topolu, průzračný proud tekoucí vody, to byly nepopsatelné radosti; ale hluboko uvnitř, jako bič, jako osten, tkvěla ostrá bolest vědomí, že to všechno bude za pár hodin, za pár dní pryč, že to zase musíš zaměnit za vyprahlou krajinu smrti. A tento pocit, tak podivuhodně smíchaný ze štěstí, bolesti, melancholie, smutku, touhy a beznaděje, byl obvyklou zkušeností vojáka v klidu.

Po večeri jsem šel s několika kamarády kousek za vesnici. Moc jsme nemluvili. Poprvé po týdnech jsme byli docela spokojeni a hráli se v šikmých paprscích slunce, které nám svítily přímo do obličeje. Tak jsme nakonec došli k malé smutné továrničce uprostřed rozlehlého oploceného pozemku, kolem kterého byly rozestaveny hlídky. Dvůr byl plný zajatců čekajících na transport do Německa.

Stráže nás bez problémů pustily dovnitř a my se mohli porozhlédnout. Bylo tu umístěno pár set Francouzů. Posedávali nebo polehávali kolem, kouřili, povídali si a podřimovali. To mi otevřelo oči. Do té doby jsem měl z mužů, kteří drželi nepřátelské zákopy, jen kratičké, letmé dojmy - jednotlivě vnímané a schematické. Snad helma, která se na okamžik objevila nad okrajem pažení; jedna paže, která něco hodila a zase zmizela; kousek šedomodré látky, postava, která vyskočila - skoro abstraktní věci, které číhaly za palbou z pušek, za ručními granáty a ostatním drátem.

Tady jsem poprvé viděl vězně, a bylo jich hodně; seděli, leželi, kouřili - Francouzi beze zbraní.

Dostal jsem šok; hned potom se mi chtělo zasmát se sám sobě. Šokovalo mě, že to jsou lidé jako my. Ale celé to bylo, ví Bůh, tak podivné, že jsem o tom ještě nikdy nepřemýšlel. Francouzi? To byli nepřátelé, kteří se museli zabíjet, protože chtěli zničit Německo. Ale toho srpnového večera se přede mnou odhalilo tajemství, magie zbraní. Zbraně lidí promění. A tihle nevinní kamarádi, ti tovární dělníci, pomocní dělníci, obchodníci, chlapci ze škol, kteří tady kolem tak tiše a rezignovaně seděli, by se v okamžiku, kdy by měli zbraně, znovu stali nepřáteli.

Původně to nepřátelé nebyli; stali se jimi, až když dostali zbraně. Zamyslel jsem se nad tím, přestože jsem věděl, že moje logika možná není úplně správná. Ale došlo mi, že právě zbraně nám vnutily válku. Na světě bylo tolik zbraní, že nakonec získaly převahu nad lidmi a proměnily je v nepřátele...

A pak, mnohem později ve Flandrech, jsem pozoroval totéž: zatímco zuřila bitva zbraní, lidé nebyli prakticky k ničemu. Zbraně se proti sobě vrhaly se šílenou zuřivostí. Člověk musel mít pocit, že i potom, až bude všechno mezi zbraněmi mrtvé, zbraně budou samy pokračovat až do absolutního zničení světa. Ale tady, ve dvoře továrny, jsem viděl jen lidi jako jsme my. A poprvé jsem pochopil, že jsem bojoval proti lidem; proti lidem, kteří byli stejně jako my očarováni silnými slovy a zbraněmi; proti lidem, kteří měli ženy a děti, rodiče a práci a kteří se snad - jestli jsem já prohlédl kvůli nim - teď také proberou, také se rozhlédnou a budou se muset zeptat: „Bratři, co to tady děláme? Co to má znamenat?”

O pár týdnů později jsme zase byli v klidnějším úseku. Francouzská linie se dost přiblížila k naší, ale pozice byly dobře zajištěné a kromě toho bych řekl, že se nic nedělo. Každé ráno přesně v sedm si dělostřelectvo vyměnilo na pozdrav pár střel; v poledne pak ještě malé pozdravení a k večeru obvyklé požehnání. Slunili jsme se před podzemními kryty a dokonce jsme se odvažovali si večer před spaním zout holínky.

Jednoho dne se náhle na druhé straně země nikoho objevila nad pažením tabule s nápisem Attention! Dovedeš si představit, jak udiveně jsme se po sobě podívali. Pak jsme dospěli k závěru, že nás jen chtějí varovat, že nastane zvláště silná dělostřelecká palba mimo obvyklý program. Byli jsme tedy v pohotovosti, abychom při zvuku prvního výstřelu zmizeli v zákopech.

Ale všude bylo ticho. Tabule zmizela. Za několik vteřin se objevil rýč a na jeho lopatce jsme rozeznali velkou krabičku cigaret. Jeden kamarád, který měl trochu ponětí o francouzštině, napsal krémem na boty dozadu na pouzdro s mapami slovo Compris. Zvedli jsme pouzdro vzhůru. Ti na druhé straně kývali krabičkou cigaret sem a tam. A my zase kývali našim pouzdrem. Pak se objevil útržek bílé látky. Rychle jsme nadsvobodníkovi Bühlerovi, který se právě odšívával, sebrali z kolen bílou košili a mávali jí.

Po chvíli se bílá látka na druhé straně zvedla a objevila se helma. Mávali jsme košili ještě horlivěji, až z ní musely padat vši. Zvedla se ruka a držela balíček. A pak pomalu prolézal ostnatým drátem muž; plazil se k nám na rukou a kolenou, přitom čas od času zamával kapesníkem a vzrušeně se usmíval. Asi v polovině země nikoho se zastavil a položil balíček na zem. Několikrát na něj ukázal, zasmál se, pokýval hlavou a lezl zpátky. To nás neobvykle rozrušilo. Spolu s téměř klukovským pocitem, že děláme něco zakázaného, že někomu vytřeme zrak, a s prostě čistou touhou dostat se na ty dobré věci, které tam před námi ležely, získal závan svobody, nezávislosti a triumfu vrch nad celým mechanismem smrti. Stejný pocit jsem měl, když jsem stál uprostřed vězňů, jako kdyby do pouhého obrazu „nepřítele“ vítězně prorazilo něco lidského a já chtěl svým dílem k tomu triumfu přispět.

Rychle jsme shledali dohromady pár dáreků, opravdu ubohých věcí, protože my jsme měli daleko méně k darování než kamarádi naproti. Pak jsme opět signalizovali košili a okamžitě jsme dostali odpověď. Pomalu jsem se zvedal; hlavu a ramena jsem měl nekrytá. Můžu ti říct, že to byla zatraceně těžká minutka, jen tak tam nechráněně stát, ve volném prostoru nad pažením.

Pak jsem lezl přímo dopředu; a teď se mé myšlenky úplně změnily, jako by najednou zařadily zpátečku. Ta zvláštní situace se mě zmocnila; cítil jsem, jak ve mně stoupá velká, překypující radost; šťastně a se smíchem jsem hbitě lezl po čtyřech. A prožíval jsem nádherný okamžik míru - osobního, soukromého míru, míru na celém světě mně kvůli.

Položil jsem věci, zvedl ty druhé a lezl zpátky. A v tom okamžiku se mír zhroutil. Cítil jsem zase, jak mi stovky pušek míří do zad. Zaplavil mě hrozný strach a pot po mně tekla v potůčkách. Ale dorazil jsem k zákopu nezraněn a bez dechu jsem tam zalehl.

Druhý den jsem si už na celou věc trochu zvykl; a časem jsme to zjednodušili, takže jsme už nevycházeli jeden po druhém, ale vylézali jsme ze svých zákopů současně. Jak dva psi puštění z vodítka jsme lezli proti sobě a vyměňovali si dárky.

Když jsme si poprvé viděli do tváře, jen jsme se na sebe rozpačitě usmáli. Ten kamarád byl mladší než já, bylo mu asi dvacet. Na tváři mu bylo znát, že se mu tahle legrace líbí. „Bonjour, camerade,” řekl; ale já byl tak překvapen, že jsem dvakrát, třikrát opakoval „Bonjour, bonjour,” kýval jsem hlavou a pak jsem se rychle obrátil. Měli jsme pro setkání určen jistý čas a dřívější dorozumívání pomocí signálů odpadlo, protože obě strany dodržovaly nepsanou mírovou smlouvu. A o hodinu později jsme pak po sobě pálili jako předtím. Jednou mi ten kamarád z druhé strany váhavě podal ruku a rukama jsme si potřásli. To už bylo divné. V té době se podobné příhody děly i na jiných úsecích fronty. Vrchní velitelství se to dozvědělo a byl vydán rozkaz, že něco podobného se absolutně zakazuje; v některých případech tak byl prý dokonce narušen denní rituál nepřátelství. Ale nám to nevadilo.

Jednoho dne se na frontě objevil major a měl k nám proslov. Byl velmi horlivý a energický a řekl, že má v úmyslu zůstat na frontě do večera. Naneštěstí se usadil nedaleko místa, kde jsme vycházeli, a vyžádal si pušku. Byl to velmi mladý major a lačnil po činech.

Nevěděli jsme, co máme dělat. Neměli jsme žádnou možnost dát kamarádům naproti nějaké znamení; kromě toho jsme věřili, že bychom mohli být na místě zastřeleni za to, že kšeftujeme s nepřítelem. Minutová ručička na mých hodinkách se pomalu sunula kupředu. Nic se nedělo a skoro to vypadalo, že všechno šťastně skončí.

Major nepochybně věděl jen o obecném sbíratelství, k němuž docházelo podél frontové linie, ale o tom, co jsme tady podnikali my, nic určitého. Byla to prostě směla, která ho teď zavedla právě sem a svěřila mu tento úkol. Přemýšlel jsem, jestli mu nemám říct: „Za pět minut někdo naproti vyjde. Nesmíme střílet, důvěřuje nám.” Ale neodvážil

jsem se. Co by to také bylo platné? Kdybych to udělal, možná by tím spíš zůstal a čekal, zatímco teď ještě pořád zbývala naděje, že odejde. Kromě toho mi Bühler zašepтал, že zalezl za jedno pažení a mával puškou znamením „jízdenka“ (jako se signalizuje chybný výstřel na střelnici) a oni mávali zpátky. Pochopili, že nesmějí přijít.

Naštěstí byl pošmourný den; poprchávalo a brzy se setmělo. Bylo už čtvrt hodiny po našem domluveném čase. Pomalu jsme zase byli schopni dýchat. Pak se ale můj zrak zastavil; jazyk mi ležel v puse jako onuce; chtěl jsem křičet a nemohl jsem; ztuhlý zděšením jsem se díval přes zemi nikoho a viděl, jak se pomalu objevuje ruka, pak tělo. Bühler se hnál kolem pažení a zoufale se pokoušel dávat znamení. Ale bylo už pozdě. Major vypálil. Ozval se slabý výkřik a tělo kleslo zpátky.

Na okamžik zavládl podivné ticho. Pak jsem uslyšeli řev a spustila strašná palba. „Střílejte! Přicházejí!“ křičel major.

Pak jsme i my zahájili palbu. Nabíjeli jsme a stříleli jako šilenci, nabíjeli a stříleli, jen abychom měli ten hrozný okamžik za sebou. Celá fronta se dala do pohybu, začala pálit i děla a tak to pokračovalo celou noc. Do rána jsme ztratili dvanáct mužů, mezi nimi i majora a Bühlera.

Od té doby nepřátelství řádně pokračovalo. Už se nevyměňovaly cigarety a ztráty rostly. Od té doby se mi přihodila spousta věcí. Viděl jsem umírat mnoho mužů. Sám jsem nejednoho zabil. Ztvrdl jsem a ztratil cit. Léta plynula. Po celou tu dlouhou dobu jsem se neodvážil myslet na ten slabý výkřik v dešti.

MLČENÍ U VERDUNU

Nikdo nemůže přesně říci, kdy to začíná, ale náhle se plynulé, mírně se vlnící linie na obzoru změní. Červená a hnědá, zářivě žhoucí barvy listnatých lesů se znenadání zlomí ve zvláštních tónech, pole vyblednou a povadnou do okrových odstínů, v krajině je cosi podivného, tichého, bledého a člověk si to nedokáže nijak vysvětlit.

Jsou to stále tytéž řetězce pohoří, tytéž lesy, stejná pole a louky jako předtím, je to pořád ta krajina jako před hodinou; prochází jí silnice, bílá a nekonečná, zlaté světlo pozdního podzimu se stále ještě rozlévá po zemi jako sladké víno - a přece se něco, nepozorovaně a neslyšně, přiblížilo z dále; mohutně, slavnostně a mocně to tu náhle vyvstane a zastíní všechno ostatní.

Nejsou to kříže na okraji silnice, štíhlé a temné, které se co chvíli vynořují. Křivé a velmi unavené trčí z trávy, zpustošené častým větrem, vyčerpané táhnoucimi mraky, kříže války roku 1870. Z tenkých mladých stromků, které tehdy mezi ně vysadili, se už dávno staly stromy s mohutnými korunami, na jejichž větvích se usazuje plno švitořících ptáků. Tyto staré zákopy už nebudí hrůzu, sotva už připomínají smrt - jsou jako park, malebné a líbezné, dobrá zem a dobrá země. Není to charakter tohoto krásného, děsivého kraje, který byl vždycky bojištěm a kde se válka po staletí zbavovala svého odpadu nanášejíc ho jako různé vrstvy ve skále, nános na nánosu, vrstva na vrstvě, válka na válce, dokonce ještě dnes je lze přesně rozeznat, od bojů francouzských králů až po hroby z Mars la Tour a masové hroby Douamontu.

Není to ani tajemná rozpolcenost této půdy, kde měkké modravé čáry obzoru nejsou prostě pahorky a lesy, ale skryté pevnosti; hladké vrcholky před nimi pak nejsou prostě řetězce pohoří, ale silná, opevněná návrší; kde idylická údolí slouží i jako zákopy, jako údolí smrti, shromaždiště, místa soustředování vojsk; a kde menší pahorky provrtané muničními sklady a štolami jsou betonové dělostřelecké pozice a kulometná hnízda; neboť všechno tu bylo proměněno ve strategii. Ve strategii a zákopy.

Je to mlčení. Strašné mlčení u Verdunu. Mlčení po bitvě. Mlčení, jemuž není ve světě rovno; neboť dosud ve všech bojích nakonec zvítězila příroda. Ze zmaru zase vyrůstal život, města byla znovu vybudována, lesům se opět dařilo a za několik měsíců na polích vzrostlo nové osení. Ale v této poslední, nejstrašnější válce poprvé zvítězil zmar. Stávaly tu vesnice, které už nikdy nebyly obnoveny; vesnice, ze kterých teď už nezbyl kámen na kameni. Země pod nimi je ještě tak plná smrtelného nebezpečí, živého výbušného potenciálu, plná granátů, min a otravných plynů, že každé kopnutí motykou, každý záběr rýče je nebezpečný. Byly tu stromy, které už nikdy nevyrašily, protože nebyly zničeny jen koruny a kmeny, ale rozdraceny a podekány i nejhlubší kořeny. Byla tu pole, po nichž už nikdy nepřejede pluh, neboť jejich setba je ocel, ocel a zase ocel.

V trychtýřích po vybuchlých granátech ale v této proděravělé zemi skutečně roste pocuchaná, matná divoká tráva. Na jejich okrajích kvetou rudé vlčí máky a heřmánek, uprostřed odpadu občas nepořádně a nesměle vyrazí ojedinelý keřík. Ale tento řídký porost jen zesiluje dojem mlčení a bezútěšnosti. Je to jako by na tomto místě byla díra v běžícím pásu událostí, jako by se tu zastavil čas, jako by čas, jenž s sebou nese nejen minulé, ale i budoucí, tady ze soucitu vypnul motor. Nikde na světě není taková země; poušť je živější, neboť její mlčení je organické.

Nikde na světě není takové mlčení, neboť toto mlčení je obrovský zkamenělý výkřik. Není v něm klid hřbitova, neboť tam mezi mnoha unavenými, vyčerpanými životy odpočívá jen málo nadšeného a mladého. Ale zde byla na atomy roztržena síla statisíců, síla, kterou měly v očích, moc, jež jim umožňovala dýchat a vidět a shýbat se a bojovat. Tady, v křeči vypjaté sebeobrany, člověk toužil po životě, laskal ho, věřil v něj vášnivěji, divoceji, zhavěji a posedleji než kdykoli dřív. A na tento víří vír aktivnosti, muk, nadějí, strachu a lačnosti po životě se sneslo krupobití střepin a střel. Pak proléval krev život, ta nejhouževnatější a nejkřehčí věc, která existuje, a nad více než osmi sty tisíci muži se rozprostřela tma.

Zdá se, že nad poli se vznášejí ztracené roky, léta, která nebyla a nemohou nalézt klidu - křik mládí byl zdušen příliš brzy, skončil příliš náhle.

Z vrchů vane šedý, olověný vítr a mísí se s žárem podzimu, s jeho jasným plamenem a zlatým světlem. Z vrchů padá mlčení, které vlídné dny proměňuje ve dny malátné a bezživotné, jako kdyby nastávalo zatmění slunce podobné

tomu z odpoledne na Golgotě. Z vrchů se valí jména a vzpomínky. Vaux, Thiaumont, Belleville, Chladná země, Propast mrtvých, Pahorek 304, Mrtvý muž - jaká jsou to jména! Čtyři dlouhá léta žila v monstrózním skučení smrti: dnes člověka uchvátí nekonečnost jejich mlčení. A nemohou to změnit žádné cook's parties, žádné příjemné jednodenní výlety za výhodné ceny s prohlídkou podzemních krytů v romantickém osvětlení karbidových lamp. Tato zem patří mrtvým.

Ale v této zemi stále znovu rozrývané granáty všech kalibrů, v této zemi ustrnulého děsu, v této krajině poseté krátery žijí lidé. Sotva je vidíte, za tu dobu se přizpůsobili, jen málo se odlišují od svého okolí. Jejich oděv je žlutý a šedý a špinavý od jejich obětí. Někdy jsou jich stovky, někdy tisíce, ale pracují jednotlivě a jsou tak rozptýleni, že to vždycky vypadá, že je jich jen několik - pilných malých mravenců v prázdných kráterech. Žijí svým životem, často zůstávají celé měsíce v temných táborových barácích a jen zřídka chodí do vesnice. Jsou to hledači.

Bojiště se stalo předmětem spekulací. Jeden podnikatel dostal od vlády povolení sbírat cenné kovy. Na tu práci najal hledače. Ženou se za vším, co je z cenných kovů, staré pušky, nevybuchlé miny, bomby, kolejnice, kotouče drátů, rýče - pro ně jsou tato pole vzpomínek, ticha a smutku železnými, ocelovými a měděnými doly. Měď mají nejraději. Za tu se platí nejlépe.

Většina hledačů jsou Rusové. V mlčení se i oni stali mlčenlivými. Většinou zůstávají mezi sebou. Nikdo jejich společnost nevyhledává. Přestože vláda udělila povolení, člověk má přece jen pocit, že to, co tam dělají, není správné. V zemi je kov za miliony franků; ale také slzy, krev a strach milionů.

Je to výnosný obchod a četní hledači si brzy mohou dovolit auto. Celá léta se dělostřelectvo staralo, aby teď jejich příjmy byly co největší. První spěšné, povrchové sbírání je už pryč a teď se musí kopat hlouběji, až k další vrstvě skrytých pokladů. Půda je tvrdá a už týden kopou jednu jedinou jámu velkou pár metrů čtverečních. Nejdůležitější je najít vhodné místo. To vyžaduje zkušenost.

Kov se většinou hledá pomocí dlouhých špičatých tyčí vrážených do země. Může se stát, že člověk narazí na holínku, která klade odpor, protože holínky těch mrtvých dole bývají slušně zachovalé. Ale hledač to dokáže posoudit, má cvik. Obvykle umí shora zvědit, jestli se kopání vyplatí nebo ne. Když narazí na ocelovou helmu, dobře; ta má cenu, pokud ukazuje možnou kořist. Je několik starých zkušených hledačů, kteří kopají jen na místech, kde vyráží keřik. Počítají s tím, že na takových místech jsou zasypané zákopy s mrtvolami, jinak by se keři tak dobře nedařilo. A v zákopech jsou většinou k mání všechny možné druhy kovů.

Když má někdo štěstí, narazí na kulomet nebo dokonce na malý muniční sklad. Pak samozřejmě může naráz získat pár tisíc franků. Nálezem, o kterém se dosud mluví, bylo jedno německé letadlo. Na pilotově místě se ještě krčila kostra a mezi nohama měla bednu s patnácti tisíci zlatých marek.

Všude stejný obraz. Země se nejprve zryje a rozkope, potom se hledá rukama. Na světlo se vynoří německé ruční granáty s dlouhou rukojetí a polní nádobí. Vzbudí jen malý zájem. Naopak hlaveň pušky, zakřivená a zrezavělá, skončí na hromadě rezavého železa, které už bylo nasbíráno. Helma - pak bledý vlhký chuchvalec, šedo zelený, rozpadající se, napůl už proměněný v prst, lebka ještě s vlasy, se světlými vlasy a se zubatou dírou proraženou uprostřed čela. Hledač ji uloží do malé bedýnky za sebou. Výsype z ubohého, špinavě zeleného chuchvalce kosti poseté hnědými skvrnami. Poslední vytáhne z holínek. Všechno putuje do bedýnky a večer se to pošle do hlavního skladu k identifikaci. Ošuntělá peněženka se začernalými penězi zůstává ležet. Zbytky dost zničené náprsní tašky také. Ale teď rýč ještě jednou zazvonil o kov. Objevují se železné výztuže a kotouče drátů - dobrý nález. Je to stále stejný obraz, stokrát, tisíckrát; v podzimním slunci leží voják, pár rozedraných cucků, pár kostí, lebka, nějaká výzbroj a zrezivělá spona opasku, brašna na patrony. I on by byl šťasten, kdyby teď ještě žil.

Někteří hledači tvrdí, že podle tvaru dolní čelisti mohou říct, zda mají před sebou německou nebo francouzskou lebku. A je důležité, aby se kosti večer odnesly do hlavního skladu, jinak by je do rána sežraly lišky. Je to divné, že tady lišky žerou kosti. Jistě nemají k žrádlu nic jiného. A přesto tady žije hodně lišek. Hledači dřepí ve svých nespočetných malých dírách a hrabou jako krtci. Je pravda, že kosti, které najdou, jsou identifikovány a soustřeďovány na hřbitovech, v mauzoleích, v obrovských kamenných rakvích. A přece by snad bylo lepší nechat vojáky odpočívat, kde odpočívají už deset nebo dvanáct let; všichni jsou tam kamarády.

A je to jako by to ani oni jinak nechtěli. Jako by nad nimi bděla zem a bránila je proti rukám, které mezi jejich pozůstatky hledají kov a peníze. Neboť vedle mrtvých vojáků spí jejich zbraně. A tyto zbraně si často ještě zachovaly svou sílu.

Stačí úder kopáčem do půdy. Stačí hluboké zarytí rýčem a země se s tupou ranou roztrhne, střepiny létají a smrt si rychlou rukou z hloubi sáhne pro hledače. Už mnoho jich bylo roztrháno na cáry, mnozí byli znetvořeni a každý týden k nim přibývají další. Smrt, která nejprve skosila vojáky, teď drží stráž nad hroby zavražděných a země je chrání, jako by neměli ležet ve velkolepých mauzoleích, nýbrž tam, kde padli.

A nad tímto příkrovem se zastavil čas, před mukami táhnoucími se od obzoru k obzoru. Nad tímto příkrovem se těžce převaluje mlčení, smutek a vzpomínka.

KARL BROEGER VE FLEURÁCH

Auto se na plný plyn řítí silnicí, pneumatiky sviští, silnice je rovná, sklo v okénkách tiše drnčí a Strasburk a Mety jsou už daleko za námi. Vedle mě sedí Karl Broeger a jí chleba s máslem. Není úplně soustředěný. Myšlenkami je někde jinde.

Jsou to dvě hodiny, co jsme obědvali. Když jsme se zotavili po příjemném překvapení z poloviny humra v majonéze jako hors d'oeuvre - o realitě dalších věcí podporujících chuť k jídlu ani nemluví - a po obrovské sýrové míse

tohoto pamětihodného jídla, začíná se mi Karl podrobně svěřovat se svými plány a možnostmi do budoucna. Moc tomu nerozumím, protože je s tím spojena spousta když a ale a dohadů a lidí. Ať už je to následkem humra nebo vína nebo dokonce tak překvapivé láce obojího, jeho vyhlídky se vrší až se ztrácejí v mracích kolem Mount Everestu - za deset let bude vedoucím, za dvacet ředitelem, generálním ředitelem, prezidentem a tak dál. Teď Karl stojí na tak nízké přičce žebříku, že by mohl spadnout, aniž si vážně ublíží. Pracuje v bance a má zdravý kořínek. Proto už může dvě hodiny po humru zase jíst - dobrý obyčejný chleba s máslem. Aby příliš nepředbíhal uskutečnění svých ideálů, sní zatím o tom, co bude jednou dělat jako vedoucí. To je Karl.

Auto dál uhání vesnicemi - kolem oken letí špičaté štíty, krávy, pestré ženské šaty, podzimní vítr a kupky hnoje. Zatáčka za zatáčkou, kopec za kopcem, až skončí všechny aleje a stromy; silnice se rozdvíhají a zužují; blíží se těžkopádné rozkodrcané autobusy pomalované tučnými písmeny a volebními hesly a na tabulích u silnice se objevují jména, před kterými musí všechno zůstat stát.

Karl si rovná náprsní tašku. Mezi bankovní doklady nacpal výstřižky ze sportovních novin, ve kterých je popisován slavný fotbalový zápas Rheinu proti Münsteru (Karlovo mužstvo s převahou zvítězilo 6:0 a je tam i pochvalná zmínka o Karlovi), ale nejdůležitější je pár obrázků půvabných dam, které si prohlížel při moučnicku.

Před námi silnice končí. Vůz se skřipěním brzd zastavuje; vystupujeme a ocitáme se na jakémsi tržišti. Parkují tady auta, kolem postávají starostliví řidiči, zosobněná zdatnost ve špičatých šoférských čepicích, shromažďují se tu skupiny lidí, dávají se dohromady, průvodci běhají kolem a shánějí své ovečky a vydávají se na cestu. Kolem nás se horlivě a s přidušeným, spěšným šepotem muži ujímají své práce. Včerejší ulice smrti se proměnily v bulváry s váženými poválečnými návštěvníky. Kde dřív každý krok znamenal krev a strašný strach člověku svíral hrdlo, jsou dnes z fošen vybudovány cesty, aby si turisté nezašpinili boty, a dobře informovaní tlumočníci kráčí vpředu, aby každý viděl všechno - zaručeně všechno. Douaumont.

Také kolem nás se někdo točí, vzrušeně, překotně a horlivě - chce nám vyložit strategii celé věci tady, abychom byli takzvaně au fait. Karl, posilněný humrem a chlebem s máslem, se vlídně usmívá, pozorně poslouchá a dovolíme si také prohlídku pevnosti za svitu karbidových lamp. I my si necháme vysvětlit, jak byli Němci praktičtí. Jakmile zabrali pevnost, dali do sklepů namontovat stroje, zavedli elektrické osvětlení a postavili jeřáby k přenášení munice, což všechno dříve nebylo.

Karl souhlasně přikyvuje: ano, tak to bylo. Ale jak tak stojíme před zrezavělými ocelovými helmami, zkrivenými hlavními pušek a nevybuchlými minami a průvodce zase začíná povídat a vedle nás další spouští tutéž řeč v angličtině, Karl mávne rukou. Stačí mu to a tlačíme se ven. Tam dole, před helmami, pancíři, střepinami granátů úplně ztichl.

Po dusném vzduchu v tunelu nás venku vítá závan větru, tak jemný a mírný, že by se člověk o něj nejraději opřel. Ještě je dost světlo, ale už nadešla ona tajemná hodina, kdy jsou den a noc v rovnováze, misky vah na okamžik přerušují svůj nekonečný pohyb, zdá se, že se zastavily - ještě jeden úder srdce a kouzlo pomine, náhle se začne snášet soumrak, na louce zabučí kráva a noc je tady.

Ve fialovém přísvitu se před námi vlní pahorky. Průvodce nás dohonal a za našimi zády znovu začíná: „Tamhle to naproti, co vypadá jako pepřenka, byl ze strategického hlediska nesmírně zajímavý bod -“

Dál se nedostane. Karl se podrážděně otočí a rázně říká: „Držte hubu...“

Neříká to rozčileně, nýbrž spíše klidně a o to rozhodněji.

Pak jde dopředu, pryč od strategického rozestavení bitvy, pryč od nezřetelného štěbetání turistů, pryč od humra a chleba s máslem, fotografií dam a bankovních transakcí, pryč od deseti mírových let.

Jde a tvář má stále vážnější. Přimhuje oči a soustředěně je upírá na zem; tráva šustí, kamínky vržou, nějaká tabule ještě varuje před nějakým nebezpečím, ale o tyhle věci se Karl už nestará. Hledá.

Stopa vede ven přes pole proděravělá granáty, zbytky překážek z ostnatého drátu. Tlumočník za námi křičel spousta varování, ale teď zůstává daleko vzadu. V dohledu se objevují zákopy, zasypané a znovu odhalené, kolem se povalují zbytky granátů a děravé polní nádoby, ve žlutém jíl je zabodnutá obyčejná zrezavělá vidlička a na jejím konci visí polovina lžice. Chvilí jdeme dál. Karl se často zastavuje a zkoumá situaci. Pak kývne a pokračuje. Lze rozeznat směr jednoho zákopu. Ale jen směr - krátery, mezi kterými se vine pár stop, a pak ostře zahýbáme. Ještě pár kroků. Ještě jeden pohled. Karl našel, co hledal.

Okamžik mlčí a pak říká: „Tady -“, zastavuje se - a zase jde dál: „Asi tady to muselo být - tady jsme tenkrát byli - kolem to zuřilo, několik výstřelů a pak ‚Útok‘ -“ Opakuje: „A pak ‚Útok‘“.

S tím nechává zákop za sebou, vyskočí a sám znovu útočí. Ale už to není Karl Broeger, muž s bankovními transakcemi a zprávami o fotbalu. Je to někdo jiný, o deset let mladší, je to poddůstojník Broeger, kterého se zase zmocnila země, divoký pach popela bitevních polí a vzpomínka, která ho uchvátila silou uragánu.

Nepohybuje se jako prve: váhavě nehledá. Také to není chůze, na kterou jsem u něj zvyklý; nevědomky, nechtěně, je tu zase náznak přískoků, pozorného, opatrného plížení, instinktivní jistota zvířete; sám si nevšimne, jak stáhl hlavu mezi ramena, jak volně mu visí paže podél těla připraveny na pád, nevšimne si ani, jak si dává pozor, aby se úplně neukázal, jako kdyby nechtěl být viděn, stále se kryje.

Jdeme dál. Ještě před několika hodinami by zřejmě nebyl s to se tu vůbec vyznat. Teď zná každou brázdou v zemi; minulost se ho zase zmocnila. Tak sledujeme stopu - dva muži v oblecích na míru, v kloboucích a s vycházkovými hůlkami - sledujeme stopu, kterou se on a jeho četa plížili v tu strašlivou noc, kdy světlice ozařovaly zkázu jako ohromné obloukové lampy a celá zem kolem Thiaumontu a Fleury se pod fontánami výbuchů zdvíhala a klesala jako mořský příboj - jdeme zase tou cestou a kolem nás je nekonečný večerní klid, ale v uších poddůstojníka Broegera zuří bitva, drží svou hůlku jako ruční granát, ještě jednou vede své muže mezi krátery k útoku na město.

A město už neexistuje. Zmizelo srovnáno se zemí; nikdy už nebylo vybudováno, protože země je pořád ještě podminovaná, nacpaná výbušninami, příliš nebezpečná, než aby se na ní znovu stavělo.

Karl se opírá o památník, který označuje místo, kde kdysi stály Fleury, vesnice hrůzy, jejíž trosky byly za jedinou noc šestkrát dobytý a ztraceny.

„Byl tam mladý rekrut," říká. „Celou dobu byl těsně vedle mě. Když jsme pak museli ustupovat, byl pryč. A později -"

Později, když místo obsadili, našli už jen kus jeho mrtvoly, ale ani nevěděli, jestli to byl opravdu on. A tak byl nahlášen jako „nezvěstný" a jeho matka dodnes doufá, že jednoho dne ráno vejde k ní do obývacího pokoje zařízeného nábytkem potaženým červeným plyšem, a velký, zmohutnělý, se širokými rameny, si sedne vedle ní na sofa.

„Není důvodu, proč by ještě nemohl žít," přemítá Karl a vrhá na mě pochmurný pohled. „Myslíš, že by z něj byl hudebník? Tenkrát si to přál."

Já nevím a jdeme dál. Soumrak ustoupil modrému stmívání. Karl se ještě jednou zastavuje a s gestem, jako by chtěl všechno smazat, říká: „Víš, já tomu prostě nerozumím. Jednou to bylo tak, že člověk už nedokázal myslet, bylo to peklo, opravdové peklo, to poslední, ten konec, čarodějnický kotel, úplně beznadějný, a v něm seděl člověk a už ani nebyl člověkem - a teď tu chodíme a je to jen malé údolí a tamhle ve tmě nevinný kopeček -"

Mauzoleum se bíle rýsuje ve tmě. Turistické autobusy jsou připraveny ke startu. Za tichého vrčení motorů odjíždějí se svými řadami vypolstrovaných sedadel.

Kolem auta opět klouže setmělá krajina. Světly reflektorů procházejí památníky, mnoho památníků. Většinou je na nich řeč o Gloire a Victoire. Karel vrtí hlavou: „To přece nevypovídá o celých dějinách, to zdaleka ne. Ale mají pravdu, že zřizují památníky, protože víc než tady a v okolí se netrpělo nikde. Jenom jedno vynechali: Už nikdy. To chybí. Ty -"

Silnice se před námi bělá a zvolna stoupá. Za mraky vychází rudý smutný měsíc. Pomalu se zmenšuje a zjasňuje, až stříbřitě osvětluje americký hřbitov v Romagne. V bledém světle se leskne čtrnáct tisíc křížů. Čtrnáct tisíc křížů v řadách za sebou, jsou tak překvapivě rovné, svisle i uhlopříčně, až člověka pálí oči. Pod každým je jeden hrob. Na každém nápis: Herbert C. Williams, I. poručík, jednotka chemických zbraní, Connecticut, 13. září 1918 - Albert Peterson, 137. pech., 35. div. North Dakota, 28. září 1918 - čtrnáct tisíc - bylo jich pětadvacet tisíc. Zabiti při útoku na Montfaucon, zabiti pár týdnů před začátkem míru. Jenom jeden hřbitov pro tolik lidí. Všude, na stovkách míst, leží ostatní. Bílé dřevěné kříže Francouzů, černé Němců.

Uprostřed čtrnácti tisíc křížů na široké hlavní cestě přechází sem a tam vzdálený a malý člověk. Stísnuje to víc, než kdyby bylo všechno tiché. Karl se prodírá dál.

Ve městech si děti hrají na hřištích. Kolem nich jsou obchody, domy, hřbitovy, noviny, hluk, křik, ulice, svět. Ale ony si hrají, ponořeny do svých jednoduchých her, hrají si jako všude na světě.

„Děti," říká Karl a ve tmě není vidět, co se s ním děje, „děti jsou všude stejné, vid' - děti ještě o ničem nevědí -"

A zatímco o tom ještě přemýšlím a úkradkem se na něj dívám, obrací se přímo ke mně: „Tak, človče, ‚a jedem' - co tady stojíme?" Otáčí hlavu a celý zbytek cesty se soustředěně dívá z okna.

JOSEFOVA ŽENA

Bylo to v roce 1919 a už kvetly bezinky, když se poddůstojník Josef Thiedemann vrátil domů. Byla s ním jen jeho žena. Sama pro něj zajela - nevzala s sebou ani kočího.

Celý den vedle sebe seděli mlčky. Lesklé hnědé hřbety koní se jim lehce pohupovaly před očima. Vjeli hlavní cestou do vesnice a pomalu pokračovali dál. Ve svitu zapadajícího slunce stáli lidé před svými domky a občas se některá žena dotkla paže jejího manžela. Ale Josef Thiedemann nepoznal nikoho - ani svou ženu a své koně.

V červenci 1918 byl po výbuchu granátu zasypán v zákopu, kde seděl s kamarády. Byla to pouhá náhoda, kousek roztržitého dřevěného výztuže zákopu, který se mu vzpříčil nad hlavou a zachránil ho před rozdrčením. Trvalo pár hodin, než se k němu dostali, a všichni si mysleli, že už dávno musí být udušený. Ale dva trámy se zaklínily tak, že mezi nimi zůstala malá skulinka, kterou dovnitř pronikala trocha vzduchu. To mu zachránilo život.

Když Thiedemanna vytáhli, byl ještě při vědomí a na první pohled nezraněn. Chvilí apaticky seděl na zemi na okraji zákopu a nepřítomně zíral na mrtvoly kamarádů. Jeden sanitář s ním zatřásl a pokusil se vpravit mu do pusy černou kávu s kořalkou. Josef zhluboka vzdychl a zhroutil se.

Zřejmě utrpěl těžký šok a téměř rok si ho předávaly nervové kliniky. Pak se jeho ženě konečně podařilo získat povolení a odvézt si ho domů.

Když povoz zabočil na cestu vedoucí k selské usedlosti a stodole, Thiedemann se napřímil. Jeho žena zbledla a zatajila dech. V chlévě chrochtala prasata a odkudsi sem zavanula vůně lip. Thiedemann nejdřív otočil hlavu na jednu stranu, pak na druhou, jako by něco hledal. Pak se ale zase zhroutil do sebe a zůstal apatický, dokonce i když už seděl u stolu a vešla jeho matka. Snědl, co mu bylo předloženo, a pak se prošel po domě. Všude se vyznal, přesně věděl, kde je držen dobytek a kde byla ložnice. Ale nic nepoznával. Pes, který ho nejprve vzrušeně očichával, si zase lehl ke kamnům a kňučel. Neolizoval mu ruce a nevyskakoval na něho.

V prvních týdnech Thiedemann hodně sedával sám v teplém slunci vedle stodoly. Nikomu nevěnoval pozornost a všichni ho nechali dělat, co chtěl. V noci často trpěl návaly úzkosti, že se udusí. To vyskočil z postele,

bil kolem sebe pěstmi a řval. Jednou skoro vykřvácel, když vyrazil okno a poranil si přitom zápěstí. Proto nechala jeho žena do ložnice vsadit zadrátovaná okna. Později byl Thiedemann velmi šťastný, když si hrál s dětmi. Skládal jim lodičky z papíru a vyřezával vrbové píšťalky. Měly ho rády a když nastal čas borůvek, brávaly ho s sebou do lesa, aby s nimi česal. Cestou domů chtěly jít zkratkou a přes louku. Ale sotva za sebou nechaly ochranu posledních stromů, Thiedemann zneklidněl. Vyděšeně a rozčileně na děti něco volal a vrhl se na zem. Překvapeně se na něj dívaly. Stáhl vedle sebe na zem jednoho chlapečka a nenechal se přemluvit, aby vstal a přešel přes otevřené pole. Chtěl se plížit a pořád se shýbal. Děti nevěděly co dělat, a tak utíkaly pro jeho ženu. A když se vzdalovaly přes pole, Thiedemann za nimi něco vzrušeně křičel a zavíral oči, jako by se hned mělo stát něco strašného.

Časem ztloustl a jeho tělo se podobalo houbě - nic nedělal a jedl bez rozmyšlení a příliš mnoho. Pomalu se začal seznamovat s lidmi v domě, ale nepochopil, že k nim kdysi patřil. Jejich vzezření mu už nebylo důvěrně známé. Skoro vždy byl vlídný a spokojený. Jen tu a tam, když náhodou uviděl kousek čerstvě rozštípnutého světlého dřeva, rozplakal se a nebyl k utišení.

Jeho žena hospodařila na statku sama. Správce propustila, protože se jednou u stolu smál nějakému Thiedemannovu bezmocnému gestu. Ten muž se za pár dní vrátil, aby vysvětlil, že to nemyslel zle, ale žena mu jen dala zbylou mzdu, ani ho nevyslechla a odešla z místnosti. Jednoho večera, když si na ni chtěl dovolovat mlynářův syn a zamkl za ní dveře, strhla ze stěny loveckou pušku a zůstala stát, dokud se mladík s přihloupkým úsměvem nevzdálil. Pokoušeli se i jiní, ale nikdo neuspěl. Ženě bylo pětatřicet a byla to tmavá, vážná krasavice. Pracovala tvrdě, ale zůstávala sama.

V prvních měsících často přijížděli na statek lékaři. Thiedemann se před nimi schovával a pokaždé ho museli hledat. Byl ochoten přijít, jen když zavolala jeho žena. Jeden doktor zůstal na statku skoro celý rok, aby ho léčil. Když odjížděl, musela žena prodat několik kusů dobytka. V tom roce byla úroda poškozená letními dešti a utrpěly také brambory. Byl to těžký rok.

Ale Thiedemannův stav se neměnil. Žena vzala lékařský rozsudek bez pohnutí, jako by jí to bylo úplně lhostejné. Ale v noci, když Thiedemann ze spaní vykřikoval nesrozumitelná slova a házel sebou v posteli, přitiskla se k němu, jako by mu teplota jejího těla musela pomoci - a naslouchala mu, ptala se ho a mluvila na něj. Neodpovídal, ale uklidnil se a brzy potom usnul.

Tak plynula léta.

Jednou přijel na pár dní na návštěvu Thiedemannův kamarád. Přivezl s sebou několik fotografií z těch dob a večer je ukazoval ženě. Byl mezi nimi i skupinový snímek Thiedemannovy čtyry. Muži do poloviny těla slevnění seděli před zákopem, usmívali se a vybírali vši z koší. Thiedemann byl druhý zprava a smál se, zvedal ruku s pevně stisknutým palcem a ukazovákem.

Žena si prohlížela jeden obrázek za druhým. Když do nich byla zahlobaná, vešel do místnosti Thiedemann. Těžkým krokem přešel ke kamnům a sedl si na židli. Žena vzala do ruky skupinovou fotografii a dlouho ji držela. Oči jí klouzaly mezi vybledlou momentkou a apatickou postavou u kamen.

„Tam to tedy bylo?“ zeptala se. Přítel přikývl. Žena chvíli mlčela. V tichu bylo slyšet jen Thiedemannův těžký dech. Oknem vletěla dovnitř mra a poletovala kolem lampy. Rozechvělý stín jejích křídel se míhal po stole a fotografiích a propůjčoval jim zdání pohybu a života. Žena ukázala na záběry zákopů a zničených vesnic. „Je to tam pořád takové?“ „Určitě,“ odpověděl kamarád. Rychle mu podala tužku a uhladila pytlík od cukru, který ležel na okenním parapetu.

„Napište mi jméno toho místa. A popište cestu tam.“

Přítel zvedl hlavu.

„Chcete tam jet?“

Žena se zadívala na obrázek, na kterém Thiedemann, ještě rozesmátý a zdravý, seděl před zákopem. Pak klidně vzhledla. „Ano,“ odpověděla.

„Všichni bychom si tam jednou rádi zajeli,“ řekl zamyšleně přítel a pomalu psal písmena. „Musíte jet přes Mety.“

Trvalo dlouho, než bylo všechno připraveno. Lidé nechápali, proč tam chce jet, a pokoušeli se jí to vymluvit. Ale neohlížela se na žádnou námitku. Klidně seděla a rozhodně balila věci potřebné na cestu. Když se jí lidé vyptávali, odpovídala jen stroze. Prostě říkala: „Musí to být.“

Cesta byla obtížná. Thiedemanna za jízdy rozbolela hlava a žena u sebe neměla nikoho, kdo by jí pomohl. Nerozuměla ani jazyku. Ale zůstávala stát a dívala se na lidi, až pochopili, co má na mysli.

Odpoledne třetího dne dorazili na místo, kde kdysi ležela Thiedemannova rota. Byla to pustá, smutná vesnice s dlouhými řadami šedých domků. Z trosek na fotografii tu nebylo vidět nic. Místo bylo znovu úplně nově vybudováno.

Před hostinec předjel povoz tažený koňmi a vezoucí turisty. Jeden tlumočník k ženě přistoupil a oslovil ji. Zeptala se ho, zda by jí mohl něco říct o úseku fronty, kde byl Thiedemann zasypán. Pokrčil rameny - teď jsou všude už zase pole a už nějaký čas jsou znovu obdělávána.

„Všude?“ zeptala se žena.

„Ale ne!“ Tlumočník projevil náznak porozumění a prohlásil, že blízko, ne dál, než jeden kilometr odtud, je oblast, která se zákopy a krátery po granátech stále ještě vypadá skoro jako dřív. Má ji tam zavést? Přikývla a jakmile složila zavazadla v hostinci, vydali se na cestu.

Den byl jasný a pěkný. Lehký vánek klouzal po svazích a drobní modrásci poletovali mezi zákopy a drátěnými

překážkami. Na okrajích kráterů rostly vlčí máky a heřmánky. Louky, které ještě tu a tam zasahovaly do této krajiny, zůstávaly pomalu za nimi, vesnice zmizela a když přešli přes jeden pahorek, rozprostřelo se náhle kolem nich tupé mlčení bojišť rušené jen několika skupinkami mužů pracujících tu a tam mezi krátery. Jsou to hledači kovů, vysvětloval průvodce - hledají železo, měď a ocel.

„Tady?“ zeptala se žena. Průvodce přikývl. „Půda je plná munice,“ pokračoval. „Proto bylo celé území pronajato jedné kovozypracující firmě. Mrtvol, které najdou, se shromažďují a pohřbívají na různých hřbitovech v okolí.“ Ukázal napravo, kde bylo vidět dlouhé řady bílých křížů lesknoucích se v záři slunce.

Žena tam venku s Thiedemannem zůstala do večera. Procházela s ním mnoha zákopy a kolem četných kráterů, stála s ním před mnoha propadlými a zřícenými podzemními kryty. Často se na něj dívala, pak šla zase dál. On ji nezúčastněně následoval a žádný paprsek světla nevnesl život do jeho pohaslého výrazu obličeje. Příštího dne byla žena zase tam venku. Teď už znala cestu a každý den bylo ty dva vidět, jak pomalu procházejí jílovitou půdou po polích rozrytých krátery - unaveného shrbeného muže a velkou, mlčenlivou ženu. Večer se vraceli do hostince a odcházeli do svého pokoje. Někdy je doprovázel tlumočník. Jednou je zavedl k místu, kam se turisté dostali jen zřídka. Daleko široko nebylo vidět živáčka, jen pár skupinek hledačů při práci.

Na jednom místě zůstal labyrint frontových zákopů téměř nedotčen. Thiedemann se před jedním podzemním krytem zastavil a sehnul se. Udělal to už často, ale tentokrát se žena zastavila a chytila tlumočníka za rukáv. Ze vchodu trčelo několik zpuchřelých prken, kterými byly kdysi vyztuženy stěny. Thiedemann je opatrně, tápavě ohledával rukama. V té chvíli se začaly ozývat ostré rány, jak několik hledačů začalo horlivě kopat pár set metrů od nich. Bylo to tak nesnesitelně hlasité, že žena učinila gesto, jako by je chtěla umlčet - ale v tom okamžiku otřásl zemí silný výbuch, vzápětí následovalo pískání, hukot a syčení a pak zoufalý, pronikavý křik ze skupiny hledačů.

„Výbuch!“ vykřikl tlumočník a běžel k osudnému místu. „Při kopání se trefili do granátu!“ Žena nevěděla, jak se to stalo, ale už klečela vedle nějakého člověka, jehož noha byla roztrhaná na cáry. Utrhla rukáv z jedné pracovní kazajky a omotala mu ho kolem stehna. Sebrala ze země kus železa, vtiskla ho do uzlu a podvázala ránu muži, který omdlel, když se opřel o lokty a uviděl své zranění. Kamarádi ho odnášeli k barákům. Žena vstala. Tlumočník překotně vykládal - je to tady už sedmý výbuch ve dvou týdnech! Rozhlédla se a hledala trs trávy, do kterého by si mohla otřít krev z rukou. Náhle byla zcela při smyslech a zaposlouchala se. Zraněný muž byl už tak daleko, že ho nebylo slyšet, ale stále ještě slyšela vysoký, jakoby přidušovaný křik. Utíkala zpátky -

Křik vycházel z Thiedemanna. Ležel na zemi, jako by se zoufale kryl. Ramena se mu zvedala a řval do země. Tlumočník se na něj překvapeně podíval a chtěl ho zvednout. Ale žena ho zadržela.

Příběhlo několik kopáčů z baráku. Mysleli si, že Thiedemann je zraněný a chtěli ho odnést. Ale žena k němu nikoho nepustila. Byla najednou jako proměněná: spěšně se pohybovala a podařilo se jí přimět je k odchodu, takovou sílu a takový úpěnlivý strach měla v očích. Vrtěli hlavou a konečně pomalu odcházeli, s nimi dokonce i tlumočník. Žena se za nimi dívala, dokud nezmizeli v bludišti zákopů. Pak se posadila na schody do krytu a čekala.

Nastal soumrak a Thiedemann úplně ztichl. Ležel teď na zemi jako tenkrát a nad nočním táborem zněly zvuky andělského vyzvánění. Ale žena seděla bez pohnutí.

Konečně se Thiedemann pohnul. Pokusil se opřít o lokty, ale zase se zhroutil. Po chvíli to zkusil podruhé. Žena mu nepomohla. Jen se ještě víc stáhla do temnoty krytu.

Thiedemann tápal po zemi. Uvolnil rukama kousek starého dřevěného bednění. Pokusil se vstát, ale marně. Potom seděl a rukama stále přejížděl po trávě. Zvedl hlavu a pomalu se rozhlížel. Trvalo to dlouho.

Nad hlavami obou lidí se rozezpíval pták. Thiedemannovy ruce se uklidnily. „Anno -“ řekl s lehkým údivem.

Žena stále ještě neřekla nic, ale když teď vzala Thiedemanna za paži, aby ho odvedla pryč, v tváři jí náhle zacukalo, jako by se měla rozpadnout na stěpiny. Na okamžik se zapotácěla.

Za několik týdnů mohl Thiedemann zase začít hospodařit. O statek jeho žena pečovala dobře; počet dobytka se zvýšil o čtrnáct mladých krav a kromě toho přikoupila louky a pár polí.

PŘÍBĚH ANETINY LÁSKY

Aneta Stohová vyrůstala v malém univerzitním městě ve středním Německu. Bylo to svěží mladé děvče s bělostnou pletí, bezstarostné a rozesmáté. Chodila do školy s nepříliš velkým nadšením a měla slabost pro sladkosti a filmy. Druhem jejích dětských her byl mladý Gerhard Jäger, asi o tři roky starší než ona, hubený a šlachovitý, zamilovaný do knih a vážných rozhovorů.

Byli sousedé a jejich rodiče se přátelili. A tak ti dva spolu vyrůstali jako bratr a sestra. Dobrodružství jednoho bylo i dobrodružstvím druhého - opuštěné zahrady, křivolaké uličky, neděle s vyzváněním zvonů, letní louky, soumrak, hvězdy, vůně a udýchané temné kouzlo mládí - to všechno měli společně.

Později nastala změna. Dívka, brzy vyspělá a hezká, si v šestnácti osvojila koketně vyzývavé chování. Náhle vykročila z otevřené, důvěrné zahrady dětského přátelství do pološera fascinujících tajemství. Gerhard Jäger, ještě nedávno její starý kamarád a ochránce jejího dětství, se jí teď zdál nemotorný, mnohem mladší než ona sama a ve své nerozhodné přemýšlivosti až skoro směšný. Měla ráda všechno zakulacené a hladké a nebylo těžké předpovědět její další život - bude jistý a klidný a úplně obyčejný se slušným manželem a zdravými dětmi.

Když Gerhard zakončil svůj první semestr na univerzitě, byli si cizí.

Pak přišla válka. Všeobecná horečka nadšení zachvátila i město. Den za dnem měnilo víc začínajících studentů své pestré studentské čapky za šedé plukovní čepice dobrovolníků. A jejich chlapecké obličejy jako by už byly vzdálené, vážnější, starší, ale také krásné v mladistvé ochotě k oběti a přece ještě příliš blízko školní lavici, veslařskému klubu a večerním dobrodružstvím - ještě příliš blízko míru, než aby skutečně chápaly, co to všechno znamená a kam jdou.

Gerhard Jäger patřil k prvním dobrovolníkům. Ten klidný, váhavý, přemýšlivý chlapec byl jako vyměněný. Jako by v něm žhnul vnitřní oheň, který byl ještě velmi vzdálen neuměřenosti profesorů opojených válkou. On i jeho kamarádi viděli ve válce víc než pouhý boj a obranu; pro ně byla velkým útokem, který odstraní zastaralé ideály samolibě uspořádané existence a měl by zestárlý život omladit.

Odjížděli jedné neděle všichni společně. Na nádraží bylo mnoho plačících, vzrušených a nadšených přátel a příbuzných. Přišlo skoro celé město. Všude byly květiny, do hlavní pušek se zastrkávaly čerstvé zelené ratolesti a vojenská kapela vyhrávala, výkřiky a volání poletovaly sem a tam. Když se vlak zrovna rozjížděl, uviděl náhle Gerd Jäger před okénkem svého kupé Anetu. Mávala někomu v jiném vagóně. Zachytil její ruku.

„Aneto - -“

Zasmála se a hodila mu zbytek svých květín. „Přivez mi něco hezkého z Paříže!“

Přikývl, ale nemohl říct už nic, vlak se rozjel rychleji a na nádraží se hluk mísil se zpěvem a břeskňou dechovkou. Poslední vzpomínka, kterou si s sebou odvážel, byly vlající bílé letní šaty té dívky...

V prvních měsících slyšela Aneta o Gerhardovi málo. Pak začaly stále častěji přicházet dopisy a poštovní lístky. Vlastně se tomu divila; nechápala, proč jí najednou začal psát. Ale ještě méně chápala, proč se všechny ty dopisy - a s postupem měsíců stále výlučněji - zabývají vzpomínkami na jejich společné dětství. Očekávala strhující popisy odvážných útoků a pokaždé byla znovu zklamaná, když četla jen věci, které už znala a které ji nudily.

Gerhardova brigáda utrpěla v bitvě o Flandry těžké ztráty. O několik dní později dostali jeho rodiče jen krátkou zprávu, ve které stálo, že ze dvou set mužů zůstal on a ještě sedmadvacet dalších nezraněno. Aneta ale dostala dlouhý dopis, ve kterém Gerhard skoro vášnivě vyvolával vzpomínku na jisté květnové ráno a na bílé kvetoucí třešeň za křížovou chodbou domu. Když jeho otec dopis četl, vrtěl hlavou. Cítil se vázán vyššími ideály a byl by šťasten, kdyby se jeho syn projevoval trochu hrdinštěji. Aneta pokrčila rameny a hustě napsaný dopis odložila stranou - už si na to květnové ráno nevzpomínala.

Tím větší bylo překvapení obou, když se krátce poté dozvěděli, že Gerhard prokázal v bitvě o Flandry tak velkou statečnost, že byl v poli vyznamenán a povýšen.

Za nějakou dobu přijel domů na dovolenou, šlachovitý, štíhlý a opálený, úplně jiný, než si ho Aneta podle dopisů představovala. Na rozdíl od otcovy upovídané hrdosti vypadal dvojnásob vážně, někdy dokonce jako by byl duchem nepřítomný a podivně roztržitý. Když byl poprvé s Anetou sám, po zvláštní hodině, kdy skoro nepromluvili, se rozpačitě rozhlédl, přímo se na ni podíval, náhle ji vzal za ruku a zeptal se, jestli by se nemohli vzít. A s tichou neústupností na tom trval i když se ozvala námitka, že jsou ještě příliš mladí. Bylo mu devatenáct a jí necelých sedmáct.

Tehdy nebyly rychlé válečné sňatky a zasnuby nic neobvyklého - patřily k obecnému nadšení. Po prvním překvapení si Aneta na tu myšlenku zvykla - dospěla k závěru, že by bylo báječné být ve třídě první, kdo se vdá. A mužně vyhlížejícího mladého důstojníka, který se vyvinul ze zasněného Gerharda z dětství, měla opravdu ráda. Víc už nebylo nutné. Také jejich rodiče, dobře situovaní a dobráctí a ještě navíc vlastenci, dali svůj souhlas a dokonce měli radost - svatba bude skvělou záminkou k velké oslavě.

Obřad se konal v poledne. Odpoledne při svatební hostině vyšlo zvláštní číslo novin, ve kterém se podrobně popisovalo další velké vítězství na východní frontě. Gerhardův otec dal přinést všechny dosažitelné noviny a nahlas zprávy předčítal celé společnosti. Zajato deset tisíc Rusů! Svatební hosté překypovali radostí. Byly pronášeny připitky a zpívány vlastenecké písně a Gerhard ve své šedé uniformě představoval ztělesnění ideálů, kterými byli opojeni.

Kněz mu potřásl rukou, učitel ho poplácával po rameni, otec ho nabádal, aby zase bojoval se stejným zanícením a všichni přítomní povstali, aby si s ním připili na „vítězství, slávu a štěstí v boji“. Gerhard, stále zamlklejší a zamračenější, náhle vyskočil, uchopil svou skleničku a zatímco celá společnost mlčky čekala, položil ji znovu na stůl tak prudce, že se rozbila. „Vy -“ řekl, „vy -“ a lesklýma tmavýma očima přejížděl od jednoho k druhému - „Co vy o tom víte?“ a odešel.

Celý večer a celou noc si rozrušeně povídal s Anetou - jako by chtěl zadržet něco, co hrozilo, že mu unikne. Mluvil o mládí, o cíli, o životě. Celou dobu mluvil jen o ní a přesto měla často pocit, že vůbec nemyslí ji.

Příštího večera se vracel zpátky na frontu. Celý den chtěl být s Anetou sám. Byl jako v horečce. Nechtěl nikoho jiného vidět, jen s ní procházet známá místa a zahrady, s ní být v lukách u řeky, dokud nenastal čas k odjezdu. Zdál se jí zvláštní a skoro z něj měla trochu strach. Když se loučil, pevně ji objal a rychle mluvil, zajíkal se spěchem, jako by ještě mnoho zůstalo nevyřčeno a nevykonáno. Pak skočil do vlaku, který se už rozjížděl.

Za čtyři týdny padl a Aneta byla v sedmácti vdovou.

Válka pokračovala a roky byly stále krvavější, až se nakonec v malém městě sotva našel dům, kde by nenosili smutek. A Anetin osud, o kterém se zpočátku hodně mluvilo, vybledl před tvrdšími zkouškami rodin, kde padli otcové a synové. Ona sama už to pomalu přestávala cítit. Byla příliš mladá a těch několik dní, které spolu strávili, nestačilo, aby na Gerharda vzpomínala jako na svého manžela. Pro ni byl jen přítelem z mládí, který padl - jako tolik jiných.

Ale bylo nápadné, že do jejího života teď vstoupila jakási zdrženlivost. S kamarádkami z dřívějšíka už ji vlastně nespojovalo nic - na to už nebyla dost dívčí. A na druhou stranu cítila, že stejně málo patří k dospělým - na to byla příliš dívčí. A tak skoro nevěděla, jak si má počínat. Příhodilo se příliš mnoho a uplynulo to příliš rychle.

Ale události posledních válečných let jí nenechaly čas na přemýšlení. Pracovala od rána do večera jako dobrovolná pomocná sestra v nemocnici. Strhující vír doby vtrhl všude a pohltil každého jednotlivce.

Pak přišlo příměří, revoluce, čas puče, zlý sen inflace - a nakonec, když bylo všechno pryč a Aneta se vzpomínala, téměř s údivem zjistila, že je jí pětadvacet let, aniž by doopravdy žila. Na Gerharda teď už skoro ani nevzpomněla.

Brzy jí zemřeli rodiče. Jejich majetek se tak ztenčil, že Aneta byla ráda, když dostala místo zdravotní sestry v jednom severoněmeckém městě. O několik měsíců později se seznámila s mužem, který se jí dvořil a chtěl si ji vzít. Nejprve se zdráhala, ale časem ho začala mít ráda a tak bylo stanoveno datum svatby.

Teď by měla být opravdu šťastná, a přece byla neklidná. Něco v ní, nevěděla, co to je, se toho lekalo. Přistihla se, že je ponořená do svých myšlenek; když s ní někdo mluvil, poslouchala jen nepřítomně. Její myšlenky byly mlhavé a unikaly do teskné, ponuré melancholie. V noci se bezdůvodně probouzela s pláčem. Pak se zase pokoušela bouřlivou něžností, vášnivou touhou po náklonnosti překonat podivnou bariéru, která před ní pozvolna rostla. Někdy, když byla sama ve svém pokoji a dívala se z okna na holé šedé domy naproti, zdálo se jí, jako by se stěny rozplývaly v průzračném oparu a za nimi se otevíraly dveře, tam pak byly uličky a domy se štíty, letní louky a horké, opuštěné zahrady. Potom ji zaplavovala prudká touha po domově, až nakonec dospěla k přesvědčení, že všechny její potíže pramení z toho. Byl to jen stesk po domově, a aby ho překonala, musí se tam vrátit a všechno zase vidět.

Rozhodla se, že na pár dní navštíví své rodné město a její snoubenec ji doprovázel.

Přijeli večer. Aneta byla velmi rozrušená. Jakmile si v hotelu vybalila věci, rozloučila se se snoubencem a sama se vydala ven.

Stála před domem, který jí byl kdysi domovem. Běžela do zahrady. Její vzrušení rostlo. Měsíc svítil a střechy se leskly. Ve vzduchu vonělo jaro a měla pocit, že před ní něco leží, začátek - už to stoupalo na obzoru, blížilo se to, chtělo to, aby se na to vzpomínalo, chtělo to být pojmenováno.

Šla loukami. Tráva byla těžká rosou. Rozkvetlé třešně se třpytily jako padlý sníh. A najednou to tady bylo: hlas, vzdálený, zapomenutý, zahloubaný hlas, vzdálená, zapomenutá, zahloubaná tvář; v jejím nitru se cosi roztrhlo, něco udýchaného, nesmírně vzdáleného, nepředstavitelně unaveného, těžkého a smutného - už na to nemyslela; a teď se to pozvedlo a bylo mocnější než kdy v životě. Náhle velmi milovaný, ztracený a přece jí nikdy nepatřící - Gerhard Jäger.

Vrátila se do hotelu, trochu omámená a potácející se. Podívala se na snoubence - jak jí byl cizí! Mohla by ho nenávidět, jak tu tak před ní stál, živý a zdravý. Jen s velkým úsilím mu dokázala říct těch několik nutných slov. Chtěl s ní o všem mluvit, naléhal, aby si všechno ještě jednou rozmyslela; slíbil, že počká. Na všechno kývla a chtěla být sama.

Těch pár dní, které prožila s Gerhardem, teď bylo Anetiny mukami a tajemstvím. Vytáhla jeho dopisy a četla je, až jí oči osleply slzami. Vyhledala několik jeho kamarádů a neúnavně se vyptávala, co o něm věděli. Jeden z nich s ním často mluvil, dokonce ještě toho dne, kdy padl. Teď poprvé Aneta slyšela, co to vlastně válka byla; poprvé poznala, o čem Gerhard mluvil v noci před odjezdem; poprvé pochopila, co od ní toužil dostat - klidné místo, přístav, plamínek lásky uprostřed tolika nenávisti; jiskru lidskosti uprostřed ničení; teplo, důvěru, základ, na kterém mohl stát; zem, domov, most, po kterém by mohl přejít zpátky.

Zaplavila ji lítost a láska. Ona, pro kterou to všechno byla jen malá marnivost, lehkomyšlný sklon k neobvyklému, malé přátelství a trocha dívčího požitku; ona, která tak rychle zapomněla, která si sotva ještě vzpomněla, začala teď náhle milovat - milovat stín.

Stáhla se od všeho zpátky. Její známí se pokoušeli s ní o tom hovořit, pomoci jí, aby zase našla cestu k sobě. Ale nic nepomohlo. Kdyby žila s nějakým člověkem, bylo by snad možné zbavit ji toho. Ale žila se vzpomínkou.

Byla stále podivnější. Často, když byla sama ve svém pokoji, hlasitě mluvila sama se sebou. Brzy přišla o místo. Později vstoupila do malé sekty, která pořádala spiritistické seance. Jednou měla pocit, že k ní Gerhard přichází. Tak plynula léta... Jednoho dne nebyla... Poslední, co viděla, byl tmavý kříž okenního rámu, za kterým stálo zapadající slunce.

PODIVNÝ OSUD JOHANNA BARTOKA

Johann Bartok, klempíř a instalatér, byl ženat pět měsíců, když vypukla válka. Byl okamžitě povolán a poslán do jedné rakouské posádky na hranicích. V den, kdy odjížděl, uváděl do pořádku své záležitosti a předával svůj malý obchod do opatrování manželce a tovaryšovi. Dokonce se mu ještě podařilo získat dvě zakázky. To mu skutečně zabralo čas až do odpoledne. Ale na druhou stranu měl dobrý pocit, že teď je alespoň do vánoc všechno vyřízeno. Když nastal večer, oblékl si nejlepší oblek a šel s manželkou k fotografovi. Dosud se k tomu neodhodlali, dát se společně vyfotografovat - museli tvrdě pracovat, aby se protloukli, a něco takového se jim nutně jevilo jako pošetilý výdaj. Ale teď to bylo něco jiného. Fotograf přinesl obrázky druhý den ráno k vlaku. Přestože vyšly trochu větší, než Bartok očekával, pokusil se vystříhnout část, na které by byly jejich tváře vedle sebe a která by se mu vešla do víčka hodinek. Ale nepodařilo se. Vzal nůž, odřízl svůj obličej a nechal si jen podobiznu manželky. Ta se do víčka vešla.

Bartokův pluk byl záhy převelen na frontu. V zimě 1914 postupoval a dostal se do prudké noční bitvy, kdy

nepřítel pronikl po křídle a odřízl tři roty. Ty se bránily celý den; když už neměly žádné střelivo, musely se vzdát. Bartok byl mezi nimi. Zajatci strávili několik měsíců ve sběrném táboře. Bartok seděl celé dny v baráku a přemýšlel. Rád by věděl, jak se daří jeho ženě, jestli dokázala získat nové zakázky pro firmu, neboť ta jí teď musela vydělávat na živobytí. Ale do celého tábora nepřicházel žádný dopis a jediné, co mohl Bartok udělat, bylo pokusit se posílat domů dopisy s radami a adresami lidí, kteří snad budou potřebovat například novou železnou mříž nebo splachovací toaletu. Někdy začátkem dubna byla sestavena skupina zhruba tisíc osm set mužů a přepravena na pobřeží. Bartok a jeho přátelé byli mezi nimi. Naložili je na palubu parníku a povídalo se, že mají odplout do nějakého tábora ve východní Asii.

První dny měli skoro všichni mořskou nemoc. Potom jen tak posedávali, dřepěli v dusném vzduchu tmavého nákladního prostoru a kouřili, dokud měli cigarety. Jen několika malými kulatými okénky mohli letmo zahlédnout moře, a tak se u nich střídali. Voda byla modrá a průzračná, někdy viděli bílé křídlo nebo stín velké ryby.

Stráže začaly být časem nedbalé. Zajatci to zjistili a kuli plán, jak překvapit posádku a loď ovládnout. Někteří prozkoumávali prostory, kde byly uloženy zbraně, jiní se tajně vyzbrojovali kovovými bodci na upevňování plachet, lany a noži.

Jedné bouřlivé noci zaútočili. Tři urostlí poddůstojníci vedli skupinu, ke které patřil Bartok. Zdánlivě nevinně mřikli ke schodům z kajuty a pak se náhle s obratností koček vrhli na překvapené strážné, kteří nedokázali klást odpor. Za několik okamžiků vyrazili průvlaky a byli venku na palubě.

Část posádky byla přemožena ve spaní, zbytek se musel vzdát. Jen kapitán a dva důstojníci se zabarikádovali a zahájili palbu. Tři zajatce střely z revolverů zabili. Ale když připravili k palbě kulomet, vzdal se i těžce zraněný kapitán.

Zajatci měli v úmyslu probít se nějak k neutrálnímu přístavu, neboť byli dobře zásobeni zbraněmi i potravinami a někteří z nich se už po moři plavili. Jeden bývalý námořní důstojník převzal velení. Každý den se cvičilo, Bartok se naučil zacházet s kulometem. Velící důstojník odhadoval, že budou potřebovat plný týden, než se dostanou k dalšímu přístavu. Ale všechno se udalo jinak. Neboť čtvrtého dne se na obzoru objevil nízký šedý trup válečné lodi. S kouřícími komíny plula přímo k parníku se zajatci.

Pokoušeli se uniknout, ale nebyli dostatečně rychlí. Připravili se tedy k obraně v naději, že vydrží do setmění a pak se jim pod ochranou tmy a mlhy podaří vyvážnout.

Ale nepodařilo se. Měli sice pušky, ale nebyli schopni jimi křižník poškodit. Po hodině měli mnoho mrtvých a byli nuceni vyvěsit bílou vlajku. Námořní důstojník se zastřelil, když k parníku z boku dorazil první člun. Kapitán křižníku se zajatci nezacházel jako s vojáky, ale jako s povstalci, a tak byli odvezeni do trestanecké kolonie na jednom ostrově. Někteří vůdcové vzpoury byli zastřeleni, jedním z nich byl i Michael Horvath, Bartokův přítel. Předal Bartokovi své hodinky a peněženku. „Hodně štěstí, Johanne,“ řekl a na rozloučenou mu potřásl rukou. „To je jedno, jak člověk umře - nakonec to přece vyjde nastejno. Doufejme, že přežiješ. Jestli pak bude ještě naživu moje matka, tak ji tohle předej, ano?“ Ostatní zajatci byli uznáni vinnými za vzpouru. Každý pátý byl odsouzen na doživotí a zbytek k patnácti letům nucených prací. Když je odpočítávali, měl Bartok štěstí - dostal jen patnáct let.

„Patnáct let,“ pomyslel si večer prvního dne, když si s bolavými údy lehal do rohu rozpálené plechové boudy, „patnáct let. Pak mi bude sedmačtyřicet.“ Vyňal z víčka hodinek obrázek své ženy a dlouho se na něj díval. Pak zavrtěl hlavou a pokusil se usnout.

Práce byla tvrdá a klima vražedné. Sto osmdesát mužů zemřelo v prvním roce. Ve druhém sto deset. Čtvrtý rok se Bartok spřátelil s Wilczekem, rolníkem z Banátu. Šestý rok jej poľhřbil. Sedmý rok mu vypadly přední zuby. V osmém se dozvěděl, že válka už dávno skončila. Devátý rok zešedivěl. V desátém roce uteklo šestnáct lidí, ale byli dopadeni. Dvanáctý rok se už nikdo ani nezmínil o domově. Svět se zmenšil na ostrov, život byla dřina a hluboký spánek, touha vyschla, bolest otupěla, vzpomínky byly zničeny - nad ubohými troskami bytostí, které si každý večer mlčky lehaly k umření a přesto ráno zase vstaly, stáli jen strážníci, velcí a panovační, horečka a zoufalství.

Když jim dozorce řekl, že jsou volní, nejdřív tomu vůbec nevěřili. Až do posledního dne počítali s tím, že přijde a sdělí jim, že musí zůstat ještě dalších pět let - tak málo si dokázali představit, co to znamená být svobodný. Spakovali si pár svých věcí a sešli dolů k přístavu. Bartok se ještě jednou ohlédl. Tam, před chatrčemi, viděl ty, kteří ještě přežili, kamarády, kteří dostali doživotní vězení a teď tu museli zůstat. Mlčky se za nimi dívali. Před odchodem se Bartok dvou z nich zeptal, jestli jim má něco z domova poslat. „Drž hubu!“ odpověděl jeden a odešel od něj. Druhý už vůbec ničemu nerozuměl. Ten první za nimi kousek běžel. „My také přijdeme!“ vykřikl. Ostatní se ani nehnuli. Jen stáli a zírali.

Na cestě k lodi Bartok vytáhl hodinky. Ještě tam byl obrázek jeho ženy - úplně vybledlý a nebylo na něm možné nic rozeznat. Ale vyndal ho a pokusil se vzpomínat. Dlouho to už nedělal a brzy ho rozbolela hlava, tak neobvyklé to pro něj bylo.

Když byl zase na pevnině, cestoval dál s několika kamarády ze stejného kraje. Zjistili, že jejich domov teď patří zemi, která proti nim ve válce bojovala. Na základě mírové smlouvy jí byl odstoupen. Necháпали to, ale vzali to na vědomí, neboť se pro ně za posledních patnáct let změnil celý svět. Viděli domy, ulice, auta, lidi - slyšeli důvěrné známá jména, a přece bylo všechno cizí. Města se rozrostla, provoz je děsil, a těžko rozuměli tomu, co se kolem nich dělo. Všechno šlo příliš rychle. Zvykli si uvažovat pomalu.

Konečně se Bartok dostal do města, kde byl doma. Musel jít pomalu a opírat se o hůl, kolena se mu třásla rozčilením. Našel dům, kde kdysi bydlel. Obchod tam stále ještě byl, ale o jeho ženě nikdo nic nevěděl. Nájemce se za posledních deset let několikrát změnil. Jeho žena se už dávno odstěhovala. Bartok hledal všude. Nakonec se dozvěděl, že snad bydlí v jednom větším městě na západě země. Vydal se na úřad do města, které mu jmenovali. Tam stál před mnoha dveřmi a na mnoha chodbách a stále se ptal. Když mu nikdo nemohl dát žádnou informaci a on zůstal vyčerpan a bez naděje a chtěl zase odjet, dostal náhle nápad. Obrátil se a řekl úředníkovi jméno svého někdejšího kolegy. Úředník ještě jednou nahlédl do spisů a našel ho. Žena se za něj provdala před sedmi lety. Bartok přikývl. Teď mu bylo jasné, proč nepřicházely žádné dopisy, proč nikdy neslyšel nic o domově. Mysleli si, že je mrtvý.

Pomalu vyšel po schodech nahoru a zazvonil. Dveře otevřelo asi pětileté dítě. Pak se objevila jeho žena. Díval se na ni a nejistotou, zda je to ona, si netroufal promluvit.

„Já jsem Johann," vypravil ze sebe nakonec.

„Johanne!" Ustoupila o krok a těžce sklesla do křesla. „Panenko Maria!" Rozplakala se. „Ale tenkrát jsme dostali zprávu - potvrzení - že jsi mrtvý!"

Vytáhla zásuvku a roztrženými prsty se v ní začala přehrabovat, jako by její život závisel na tom, jestli to potvrzení najde.

„Dobře, dobře, nech toho." Bartok nepřítomným pohledem bloudil po kuchyni. „To je tvoje dítě?" zeptal se. Žena přikývla. „Máš ještě nějaké?"

„Dvě."

„Tak, dvě -" opakoval mechanicky. Pak si sedl na sofa a zíral před sebe.

„Johanne, co teď bude dál?" zeptala se žena v slzách. Bartok vzhlédl.

Před ním na nízké komodě stála malá fotografie v pozlaceném rámečku. Byla to fotografie, kterou si nechali dělat, než se stal vojákem. Vzal ji do ruky a dlouho se na ni díval. Pak se znovu zahleděl na ženu. Dlaní si přejel čelo.

„Pět měsíců, vid'?"

„Ano, Johanne -"

„A teď?"

„Sedm let," odpověděla tiše. Pokývl a vstal. Žena ho objala. „Snad už zase nechceš jít?"

„Ano -" řekl a vzal čepici.

„Zůstaň alespoň na večeri," prosila ho. „Než přijde Alfred -"

Zavrtěl hlavou. „Ne, ne - takhle to bude lepší. Tu záležitost musíš vyřídit ty. Však to takhle bude dobré."

Před domem se na chvilku zastavil. Pak zamířil k nádraží a odjel zpátky do rodného města. Tam si chtěl najít práci a začít od začátku.

ERICH MARIA REMARQUE

NEPŘÍTEL (Povídky)

Z německého originálu přeložila

Ivana Vízdalová

Obálka Jan Weber

Grafická úprava

a technická redakce Vlasta Machová

Redigovala Marie Raková

Vydala BRÁNA, spol. s r. o.

12120 Praha 2

Blanická 25

jako svou 11. publikaci

Odpovědný redaktor

František Větrovský

Tisk a vazba Moravská tiskárna

Olomouc, spol. s r. o.

Stran 80

Vydání první

Praha 1995

Digitalizace: Brloch 2006